

О.Т.Гончар (Київ)

**НАУКОВІ ЗАХОДИ, ПРИСВЯЧЕНІ 190-РІЧЧЮ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ
М.КОСТОМАРОВА**

Цього року європейська культурна громадськість відзначає 190-річний ювілей одного зі світочів вітчизняної науки, відомого історика, етнографа, фольклориста, письменника, археографа, публіциста, громадсько-політичного діяча Миколи Івановича Костомарова (1817–1885 рр.). Творчий доробок цього вченого – невичерпне джерело ідей, які сприяють розвитку історичної науки, а його діяльність (широкомасштабна й енциклопедична за своєю інформативністю) становить взірць відданості важливій справі та високій ідеї служіння своєму народові.

190-річний ювілей Миколи Костомарова широко відзначався в Україні. Насамперед він став певним підбиттям підсумків вивчення творчої спадщини вченого вітчизняними науковцями за роки незалежності. Постать М.Костомарова довгий час залишалася в затінку, лише з падінням радянської влади вийшовши на арену завдяки зусиллям українських учених.

Нинішній ювілей проходить у кілька етапів, першим з яких стала Всеукраїнська науково-практична конференція «Микола Костомаров у вимірах сучасності», організована Інститутом мистецтв (директор *С.І.Шевчук*) та історико-соціологічним факультетом (декан *В.М.Шеретюк*) Рівненського державного гуманітарного університету (ректор *Р.М.Постоловський*), яка відбулася у Рівному 23 травня. Це вже третя конференція, що проходить саме тут, на Волині. І це символічно, адже М.Костомаров багато подорожував цими місцями, писав про них у своїх творах, працював у Рівненській гімназії. Захід складався з двох частин: пленарного засідання в Рівненському обласному краєзнавчому музеї (в минулому – Рівненська гімназія) та круглого столу в Інституті мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету. Спочатку учасники конференції ознайомилися з підготовленою співробітниками музею виставкою «Микола Костомаров – дослідник Волинського краю», яку відкрив директор музею *О.Булига*. Вона складалася з архівних документів із Рівненських архівосховищ, стародруків та сучасних видань творів М.Костомарова, численних світлин та ін-

ших експонатів, зібраних музеєзнавцями. Пленарне засідання пройшло в залі, стіни якого чули голос молодого М.Костомарова у 1840-х рр. Серед учасників були представники Києва, Львова та Рівного. У своїх виступах вони окреслили багатогранну творчу спадщину історика, етнографа, письменника, педагога та громадсько-політичного діяча. Крім українських учених у роботі конференції взяли участь й іноземні. Професор кафедри україністики Ягеллонського університету (Краків, Польща), лауреат премії ім. В.Винниченка *Я.Поліщук* виступив із доповіддю «Українська історична проза як націєтворчий проект та місце в ньому Миколи Костомарова». Великий інтерес викликав виступ японського українознавця, канд. філ. наук, мол. наук. співроб. Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнографії ім. М.Т.Рильського НАНУ *Хіросі Катаока*, який, спираючись на дослідження М.Костомарова з фольклористики та етнографії, провів аналогію між найдревнішими українськими та японськими обрядами.

Цікавими й змістовними були доповіді директора Інституту мистецтв, канд. філ. наук, професора кафедри українознавства *С.Шевчука* «Волинь у наукових студіях Миколи Костомарова», а також мол. наук. співроб. відділу української історіографії та спеціальних історичних дисциплін Інституту історії України НАНУ *О.Гончар* «Микола Костомаров: вчений, борець, українець». Закінчилося пленарне засідання виступом фольклорного студентського ансамблю «Горина», який виконав ряд творів, зібраних і записаних М.Костомаровим під час подорожей по Волині.

Під час круглого столу учасники конференції прослухали виступи канд. пед. наук *О.Сташук* «Микола Костомаров у колі друзів-художників», професора кафедри українознавства, канд. філ. наук *П.Лобаса* «Драматургія Миколи Костомарова: традиції, новації, інтерпретація у вимірах часу», аспірантки кафедри української фольклористики ім. академіка Філарета Колесси Львівського національного університету ім. І.Франка *Т.Шамберко* «Календарно-обрядовий контекст міфологічних студій М.Костомарова» та канд. філ. наук, завідувача кафедри української літератури Рівненського державного гуманітарного університету *Б.Кир'ячука* «Питання герменевтики та поезики роману В.Домонтовича «Аліна й Костомаров». Засідання закінчилося дискусією, а також обговоренням і прийняттям ухвали конференції.

Естафету заходів із нагоди ювілею М.Костомарова перебрав Чернігів, де 29–30 травня проводилися традиційні VI Костомарівські читання. Започатковані як камерне зібрання київських та чернігівських костомарознавців, на сьогодні вони набули статусу значної наукової події всеукраїнського масштабу.

Незмінним ініціатором Костомарівських читань є відділ української історіографії та спеціальних історичних дисциплін Інституту історії України НАНУ в особі д-ра іст. наук, професора *Ю.Пінчука*, а місцем проведення залишається Чернігівський історичний музей ім. В.В.Тарновського (директор *С.Лаєвський*). До організації заходу традиційно долучилися викладачі історичного факультету Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т.Г.Шевченка (декан канд. іст. наук *О.Коваленко*) – директор Сіверського інституту регіональних досліджень, д-р іст. наук, проф. *С.Леп'яко*, заступник декана історичного факультету, канд. іст. наук *Д.Гринь*, завідувач кафедри етнології, краєзнавства та туризму, канд. іст. наук *Ю.Русанов* та ін. Цього року програма читань була розрахована на два дні з тим, щоб учасники змогли не тільки традиційно виступити у стінах музею, а й відвідати Прилуцький гуманітарно-педагогічний коледж (директор *О.Попенко*) та с. Ді-дівці, де зберігся будинок, в якому мешкав і працював в М.Костомаров у літній період на протязі кількох років його життя.

Перший день читань розпочався з урочистого відкриття цього наукового форуму у стінах історичного музею. На пленарному засіданні було виголошено три доповіді: завідувача відділу української історіографії та спеціальних історичних дисциплін Інституту історії України НАНУ, д-ра іст. наук, професора *О.Удода* «Академічні та дидактичні аспекти історичної науки в розумінні Миколи Костомарова»; канд. іст. наук, ст. наук. співроб. музею *І.Ситого* «Сіверський «слід» походження роду Мазеп» та відомого журналіста *С.Павленка* «Видання корпусу документів доби Івана Мазепи». Як бачимо, доповіді не обмежилися темами, які стосуються лише М.Костомарова (і це значно збільшило інтерес науковців до зібрання), але й не були випадковими, оскільки історик багато років займався дослідженням постаті Івана Мазепи та його доби, віднайшов величезну кількість архівних матеріалів цього періоду й використав їх для написання своєї монографії «Мазепа». Усі доповіді супроводжувалися обговоренням. Після пленарного засідання учасники читань мали змогу оглянути нову експозицію Чернігівського історичного музею «Скарби Чернігівщини».

Виступи другої половини дня відзначалися різноманітністю у тематичному та дисциплінарно-фаховому плані. Тут було представлено джерелознавство, історіографію, музеєзнавство тощо. Зокрема, виступ *О.Гончар* був присвячений неопублікованим спогадам відомого бібліографа і письменника П.Бикова про М.Костомарова, які вона віднайшла в Російській державній бібліотеці (Санкт-Петербург). *В.Любченко* розглянув тему, яка у другій половині XIX ст. жваво обговорювалася на пальтах періодичних видань Російської імперії, а саме проаналізував погляди вченого на українсько-єврейські стосунки. Але найпомітнішим став виступ російської дослідниці канд. іст. наук *Т.Чалої*, яка прибула на читання з батьківщини М.Костомарова – Воронежа. У виступі «Микола Костомаров на воронезькій землі» Т.Чала охарактеризувала архівні матеріали, які зберігаються у Воронежі і дозволяють відтворити родовід Костомарових. Російська дослідниця була приємно вражена розвитком костомарознавства в Україні і закликала до тісної співпраці у цій галузі.

Інші виступи були не менш цікавими. Канд. іст. наук *О.Кухарук* обрав темою виступу питання про «малоросійське козацтво» як соціальний стан в Чернігівській губернії. *Н.Швайба* розповіла про дослідження історії Гетьманщини відомим істориком *Н.Полонською-Василенко*, а *С.Батуріна* – про *Ф.Шевченка* як дослідника ранньомодерної історії України. Канд. іст. наук *А.Бовгиря* торкнувся проблеми реценції імперської влади в українському соціумі XVIII ст. спираючись на матеріали судових справ. Канд. іст. наук *О.Ковалевська* повідомила історію одного з експонатів Чернігівського історичного музею. Наприкінці першого дня відбувся обмін думками й дискусія.

Другий день Костомарівських читань проходив на прилуцькій землі. Насамперед учасники побували у стінах Прилуцького гуманітарно-педагогічного коледжу, де разом із викладачами й студентами переглянули невелику виставку творів ученого та літератури про самого *М.Костомарова*, які зберігаються в бібліотеці. Із вітальним словом виступила директор навчального закладу *О.Попенко*. Про село Дідівці в житті й творчості *М.Костомарова* розповів проректор Національного університету «Києво-Могилянська академія» д-р філ. наук *В.Панченко*, а *О.Гончар* у своєму виступі повідомила про костомарознавчі дослідження в Інституті історії України НАНУ й передала до бібліотеки видання, підготовлені співробітниками інституту. Цікавими були повідомлення прилуцького протоієрея *В.Вуса* «Християнство як аксіологічна засада світогляду Миколи Костомарова»; канд. іст. наук *О.Тарасенка* про деякі питання історії церковно-юридичних практик у Чернігівській єпархії наприкінці XVIII – на початку XX ст.; *Н.Мірошниченко* про Миколу Костомарова та Тараса Шевченка; *Н.Швед* про дідівський період творчості *М.Костомарова*; студентки коледжу *І.Лазерної* «Кохання, пронесене через роки». Особливий інтерес викликав виступ місцевого краєзнавця *О.Савона* про перебування *М.Костомарова* у Дідівцях – дослідник зібрав величезний за обсягом матеріал, який включає спогади місцевих жителів та відвідувачів маєтку, світлина різних років, а також іншу інформацію, яка в комплексі дозволяє відтворити найменші подробиці життя Костомарових на прилуцькій землі.

Наступним етапом VI Костомарівських читань уперше стало відвідання садиби, яка в минулому була місцем літнього відпочинку Миколи Костомарова, його родини й численних друзів та знайомих. Тут, на щедрій прилуцькій землі, костомарознавці стали глядачами й учасниками цікавого етнографічного свята «На Трійцю», підготовленого місцевими артистами-аматорами. Учасники читань мали змогу оглянути саму будівлю, яка, на жаль, перебуває в жалюгідному стані та потребує капітального ремонту.

У розпорядженні Кабінету Міністрів України №424-р від 26 липня 2006 р. «Про підготовку та відзначення 190-річчя від дня народження *М.І.Костомарова*» одним із пунктів на 2007 р. є «упорядкування території садиби *М.І.Костомарова* у с. Дідівці Прилуцького району Чернігівської області зі створенням на її базі музею». Відповідальним виконавцем призначено Чернігівську облдержадміністрацію. Цілком зрозуміло, що виконати таке складне завдання протягом одного року неможливо, оскільки лише підготовка проектної документації та її затвердження може затягнутися на кілька років. Це ж саме стосується і наступного пункту про «підготовку документації для внесення пам'яток історії XIX століття – садиби *М.І.Костомарова* – до Державного реєстру національного надбання та Державного реєстру нерухомих пам'яток України». Але зрушення все ж таки є. Спільними зусиллями зацікавлених осіб та установ знайдено спонсорів, які готові вкласти кошти у справу приведення садиби *М.Костомарова* в належний стан із тим, щоб за кілька років перетворити її на краєзнавчий музей, де в одній із кімнат відтворити інтер'єр робочого кабінету *М.Костомарова*. Готується пакет проектної документації. Про це на засіданні Костомарівських читань у Прилуцькому гуманітарно-педагогічному коледжі повідомив заступник голови Чернігівської облдержадміністрації *В.Тандура*.

Загалом VI Костомарівські читання продемонстрували, що костомарознавство поступово займає належне місце в українській історичній науці. Завдяки багаторічній наполегливій праці д-ра іст. наук, професора *Ю.Пінчука* постать історика стала об'єктом дослідження групи співробітників відділу української історіографії та спеціальних історичних дисциплін Інституту історії України НАНУ. Перед костомарознавцями сьогодні стоїть ряд завдань, серед яких найважливішими є поглиблене вивчення доробку вченого і його впливу на еволюцію історіографічного процесу, популяризація наукової спадщини, видання й перевидання творів історика українською мовою, насамперед епістолярної спадщини та мемуарів про нього, участь у створенні музею у садибі *М.Костомарова* в Дідівцях Прилуцького району Чернігівської області.

Ювілейні заходи завершилися в Інституті історії України НАНУ 27 травня. На черговому засіданні вченої ради д-р іст. наук, професор *Ю.Пінчук* виголосив доповідь «Суспільно-політична діяльність *М.Костомарова*». А 19 червня відбувся Всеукраїнський круглий стіл, присвячений ювілею видатного вченого. Його відкрив директор інституту, академік НАНУ *В.Смолій*, який у вступному слові наголосив на винятковій ролі *М.Костомарова* як історика у відтворенні та реконструкції безперервності українського історичного процесу, обґрунтуванні його самостійності щодо російської та польської історії. Також *В.Смолій* окреслив досягнення українських учених у дослідженні спадщини історика, зокрема д-ра іст. наук, професора, лауреата премії ім. *М.Костомарова* *Ю.Пінчука*, який присвятив цьому понад 35 років наукової діяльності, створивши школу костомарознавців.

Про дослідження *М.Костомаровим* постаті гетьмана *І.Виговського* доповідав *Ю.Пінчук*, який зокрема підкреслив, що творчість історика об'ємна й значуща, відтак її вивчення ще далеко не завершене. Дидактику історії як предмет наукових зацікавлень *М.Костомарова* розглянув у своєму ви-

ступі д-р іст. наук, професор, завідувач відділу української історіографії та спеціальних історичних дисциплін Інституту історії України НАНУ *О.Удод*. Про наукову кар'єру вченого доповіла д-р іст. наук, професор *В.Шандра*. Канд. іст. наук, ст. наук. співроб. *О.Ясь* проаналізував вченого М.Костомарова як представника романтичного напрямку в історіографії. Питання генеалогії роду Костомарова по матері висвітлила у своєму виступі канд. іст. наук, ст. наук. співроб. *О.Крижановська*. Мол. наук. співроб. *О.Гончар* та канд. іст. наук, наук. співроб. *О.Ковалевська* виступили зі спільною доповіддю «Матеріали М.Костомарова у фондах Чернігівського історичного музею ім. В.В.Тарновського», яка складалася з двох частин – *О.Гончар* проаналізувала епістолярну частину матеріалів музею, а *О.Ковалевська* розповіла про три книги архівних записів М.Костомарова, які той зробив у процесі підготовки монографії «Мазепа». Погляди вченого на етнічні процеси в Київській Русі охарактеризувала канд. іст. наук, ст. наук. співроб. *Н.Юсова*. Про «Достовірний руський літопис» у творчості М.Костомарова повідомив канд. іст. наук, наук. співроб. *А.Бовгиря*. Канд. іст. наук, ст. наук. співроб. *Н.Герасименко* проаналізувала працю *О.Лазаревського* «Из семейной хроники Берлов» за листами *А.Берла*. Про етнографізм М.Костомарова та історію повсякденності повідомила *О.Вільшанська*. Загалом виступи учасників круглого столу охоплювали малодосліджені проблеми творчого доробку великого вченого.

Учасники заходу прийняли звернення до Київської міської держадміністрації з пропозиціями щодо увічнення пам'яті вченого в Києві – встановити меморіальну дошку на стіні центрального корпусу Київського національного університету ім. Т.Шевченка; перейменувати одну з вулиць або площ Києва на вул. / площу М.Костомарова; встановити бюст вченого поблизу Міжнародного центру культури і мистецтв (по вул. Інститутській), в будівлі якого в XIX ст. розміщувався Київський інститут шляхетних дівчат, де викладав М.Костомаров; присвоїти ім'я вченого одній із науково-дослідних установ. Невдовзі відбулося засідання Київської міської держадміністрації, на якому було розглянуто пропозиції Інституту історії України НАНУ.